

Література

1. Борытко Н.М. Педагог в пространствах современного воспитания / Н.М. Борытко ; науч. ред. Н.К. Сергеев. – Волгоград : Перемена, 2001. – 214 с.
2. Васильева О.А. Професійна діяльність вчителя і основи самореалізації / О.А. Васильева // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. пр. – Київ ; Запоріжжя, 2006. – Вип. 37. – С. 83–90.
3. Демічева І.О. Технологія формування дослідницької культури вчителя / І.О. Демічева // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол. : Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2004. – Вип. 32. – С. 106–112.
4. Краткий психологический словарь / [сост. Л.А. Карпенко ; под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского]. – М. : Политиздат, 1985. – 431 с.
5. Философская энциклопедия : в 5 т. / [гл. ред. Ф.В. Константинов]. – М. : 1970. – Т. 4. – 740 с.

ТАСКІНА Н.

ПРОБЛЕМА СЕРЕДОВИЩА В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ Л.С. ВИГОТСЬКОГО ТА Л.П. БУЄВОЇ

Вітчизняні та зарубіжні вчені визначають проблему дослідження середовища як одну з найважливіших. Середовище впливає на розвиток та становлення особистості. Саме вплив середовища розкривають учені-педагоги Л.С. Виготський та Л.П. Буєва у своїх працях.

Аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури, педагогічної практики свідчить про інтерес до проблем формування, розвитку і становлення соціального середовища. Праці Л.С. Виготського та Л.П. Буєвої вивчали Г.Л. Виготська, Т.М. Лифанова, В.В. Давидов.

Мета статті – розкрити проблему соціального середовища у працях Л.С. Виготського та Л.П. Буєвої.

Видатний педагог та психолог Л.С. Виготський у своїй діяльності велику увагу приділяв дослідженню особистості, її поведінки в соціальному середовищі. Він розглядає поведінку як найважливішу форму пристосування живого організму до середовища. Але життя людини проходить у соціальному середовищі. Саме через середовище людина контактує з природою, тому середовище зумовлює поведінку особистості, адже всякий вчинок людини викликає якась причина – або зовнішній факт, подія, або внутрішні бажання, спонукання, думки. Ці мотиви вчинків і будуть подразниками реакцій, тому реакції слід розуміти як відносини між людиною та її середовищем [1, с. 47]. Такі реакції мало чим відрізняються від спадкових і є видозміненими відповідно до різних умов існування. Тому процес вироблення умовних рефлексів є процесом пристосування спадкового досвіду до індивідуальних умов. Слід зазначити, що вирішальну роль у становленні особистого досвіду виконує середовище, оскільки воно створює ті умови, в яких особистість виробляє свою лінію поведінки. Набуті реакції виробляються на основі спадкових під вирішальним впливом середовища. Проте варто лише змінитися соціальному середовищу, відразу змінюється поведінка людини. Л.С. Виготський зауважує, що “середовище відіграє щодо кожного з нас таку саму роль, що лабораторія Паслова щодо подібних собак. Там умови лабораторії визначають умовний рефлекс собаки, тут соціальне середовище визначає вироблення поведінки” [1, с. 83].

Вчений наголошує, що вихователь не може безпосередньо впливати на особистість, а лише через середовище. Він наводить приклад про садівника, який впливає на ріст рослини, не витягуючи її руками, а через зміну середовища (змінюючи температуру, вологість повітря, удобрюючи тощо). Отже, виховання здійснюється через особистий досвід людини, а керівник лише організовує та регулює середовище.

Існує думка, що ніякого середовища створювати не потрібно, адже штучно створене, воно буде дуже відрізнятися від дійсності. Краще занурити вихованця в життя, і воно само зробить з нього справжню людину. Із цим положенням не можна погодитися, адже середовище може містити в собі не лише позитивні, а й шкідливі, часом навіть нищівні, елементи впливу на молодь. Отже, потрібно вивчати природу виховання для того, щоб ми могли вчасно вплинути на його хід та виключити стихійну дію середовища.

Виховання є не одностороннім процесом, в якому середовище є активним, а особистість пасивним учасником. Тут не можна визначити, де закінчується вплив середовища, а де починається вплив власного тіла. Це процес, в якому особистість не лише зазнає впливу середовища, а й сама впливає на нього, бо воно не є чимось незмінним. Навпаки, єдиного середовища не існує, воно поділяється на більш-менш самостійні частини. Соціальним середовищем виступає як природне, в його зв'язку з людиною, завжди є зумовлювальні соціальні моменти, а щодо нього людина завжди користується соціальним досвідом [1, с. 88]. Отже, соціальне середовище можна розглядати як сукупність людських відносин, елементи яких не є нерухомими, тому людина може створювати різні форми соціального середовища.

Коли середовище не змінюється, то й поведінку людини можна передбачити, а от коли воно ставить перед людиною свої нові форми, то вона починає мислити, перебудовує свою діяльність, переглядає свій внутрішній досвід для створення нової реакції, відповідної для зміненого середовища. Отже, коли людина потрапляє в нове середовище, вона прагне пристосуватися до нових умов.

Л.С. Виготський виокремлює такі види пристосування, як кар'єрист, який зважає на будь-які зміни середовища, уміє на них реагувати та задовольняє всі свої потреби, при цьому він відчувається самовдоволенним. Йому протиставляється революціонер, який не може поладнати із жодним середовищем, повстає проти нього. То хто ж з них є більш пристосованим до життя в суспільстві? Вчений зауважує, що ставлення людини до середовища повинно мати характер активності, а не простої залежності. Тому пристосованість до середовища може означати жорстку боротьбу з окремими елементами середовища й завжди відомі активні відносини з ним. Отже, в одному середовищі можливі різні установки індивіда [1, с. 237].

Соціальне середовище впливає на розвиток особистості, зі зміною середовища змінюється і сама людина. Проте це процес двосторонній, бо людина також може змінити середовище.

Л.П. Буєва також велику увагу приділяє особистості. Розглянемо трактування соціального середовища особистості у працях Л.П. Буєвої. Науковець наголошує, що діяльність особистості здійснюється в певному соціальному середовищі, яке визначає характер та форму цієї діяльності. Проте, характеризуючи середовище особистості, потрібно враховувати не лише суспільне буття, а й елементи цього буття, з якими людина взаємодіє, тобто "мікросередовище". Слід зауважити, що

“мікросередовище” є елементом соціального середовища, проте воно не є чимось замкнутим, самостійним. Воно являє собою певну єдність загального, особливого та одиничного. Не лише риси суспільства в цілому, його соціальної структури (класів, соціальних груп, колективів, до яких належить особистість), а й властивості таких елементів “мікросередовища”, як сім’я, середовище спілкування особистості (друзі, товариші, знайомі, сусіди тощо) формує особливості її духовного світу [3, с. 125]. У поняття “середовище” Л.П. Буєва включає також матеріальні та духовні компоненти, які визначаються суспільними умовами. Слід також пам’ятати про предметно-речове середовище людини: предмети побуту, з якими пов’язаний устрій життя, серед яких проходить життя людини. Також серед умов “мікросередовища” важливим є життєвий рівень – розмір прибутку сім’ї та оточення, вільний час та його використання, форми проведення дозвілля. Це не повний перелік тих показників, за якими можна характеризувати соціальне середовище та його вплив на особистість.

Також потрібно звернути увагу на умови часу, адже сучасне соціальне середовище надзвичайно рухливе та мобільне. Це пов’язано із характером сучасної техніки та загальним динамізмом життя, яке стирає межі між окремими групами.

Висновки. Отже, “мікросередовище”, найближче соціальне та культурне оточення особистості – дуже складний і різноманітний світ. В ньому взаємодіють випадкові елементи та сталі утворення, загальні, особливі й одиничні ознаки. Вся ця сукупність умов впливає на особистість, її духовний світ, опосередковує вплив суспільного буття та свідомості на особистість. Вчені-педагоги Л.С. Виготський та Л.П. Буєва розкривають сутність поняття “середовища” як навколишній світ людини, що не тільки впливає на особистість, змінюючи її, а й сам зазнає впливу з її боку.

Література

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский ; [под ред. В.В. Давыдова]. – М. : Педагогика-Пресс, 1999. – 534 с.
2. Выготский Л.С. Собрание сочинений : в 6 т. / Л.С. Выготский. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. – С. 5–361.
3. Буева Л.П. Личность и среда / Л.П. Буева. – М., 1972. – 145 с.
4. Буева Л.П. Социальная среда и сознание личности / Л.П. Буева. – М. : МГУ, 1968. – 268 с.

ТИХОМІРОВ С.В.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ (ТЕОРЕТИКО-СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій особистості в наш час привертає увагу філософів, психологів, соціологів і педагогів як у нашій країні, так і за кордоном. У нашій статті зроблено акцент на дослідженні ціннісних орієнтацій молоді, випускників вищих навчальних закладів.

Перш ніж перейти безпосередньо до результатів соціологічних досліджень, розглянемо докладніше такі ключові поняття, як цінності й ціннісні орієнтації.

Саме поняття й трактування ціннісних орієнтацій різноманітна та суперечлива. На наш погляд, можна погодитися із твердженням В.Ф. Сержантова про те, “що система ціннісних орієнтацій – це система особистісних установок стосовно